

Strategi og kampagner 1945-1962

16. · Påvirkningsarbejde i 1950'erne

Danmarks rolle i østblokkens kampagner

For Sovjetunionen og de øvrige lande i Warszawapagten var Tysklandsspørgsmålet det vigtigste problem i Europa. Men også Danmark havde med sin strategisk vigtige beliggenhed stor betydning for østblokken. Det var derfor et oplagt mål for Sovjetunionen og de andre Warszawapagtlande at påvirke Danmarks sikkerheds- og forsvarspolitik i en for dem gunstig retning. Hvis det kunne lykkes at få Danmark til at fravige krav om fortsat integration i NATO, ville det slå skår i NATO-solidariteten. Danmark fik jævnligt i denne periode betegnelsen ”det svage led i kæden”, og det sovjetiske udenrigsministerium så det som opgaven ”at bruge Danmark i kampen mod den atlantiske blok og skabe betingelser for Danmarks udtræden af denne blok.”¹

Som det uddybes i kapitel 26, gjorde Sovjetunionen sig ingen illusioner om et neutralt Danmark efter 1945. Det var vurderingen i Moskva, at Danmark i tilfælde af en væbnet konflikt ville tilslutte sig vestmagterne. Denne vurdering af Danmarks stillingtagen blev bekræftet med landets tilslutning til Atlantpagten i 1949 og integrationen i den vestlige alliance gennem 1950'erne med enhedskommandoen i 1961 som et foreløbigt højdepunkt.

Efter Danmarks indtræden i NATO søgte østblokken i sine påvirkningsstrategier at isolere Danmark i alliancen ved f.eks. at arbejde for ordninger, hvor vestlige sikkerhedsgarantier blev afskåret fra området. Den ene hovedlinje i idéen om en delvis neutralisering af Danmark angik Østersøen og gik ud på at bevæge Danmark til at udelukke vestlige flådestyrker fra Østersøen. I 1950 søgte Moskva at ændre internationalt vedtagne regler for gennemsejlingen af de danske stræder. Målet var at lukke hele Østersøområdet for vestmagterne og sikre sovjetisk kontrol i både freds- og krigstid.² På det folkeretlige plan iværksatte Moskva en kampagne for at afskære Østersøen for fartøjer der til-

¹ For eksempel „O nasjikh odnosjenijakh s Danijej“ [Om vore forbindelser med Danmark] Notat af 10. august 1953, AVP RF, f. 085, op. 37, p. 147, d. 11, ll. 7-29.

² „Ottjot missii SSSR v Danii sa 1949 god“ [Rapport fra USSR's gesandtskab i Danmark for året 1949,] marts 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 129, ll. 79, 87.

hørte ikke-kyststater ved at henvise til fortilfælde fra de væbnede neutralitetsforbund af 1780 og 1800.³

En anden hovedlinje i forsøget på en delvis neutralisering var Sovjetunionens opfordringer i årene 1953-55 til deltagelse i et såkaldt "kollektivt sikkerhedssystem". De første noter herom til Danmark indgik fra Polen i 1953 og fra Tjekkoslaviet i september 1954 og siden i et telegram fra Moskva af 13. november 1954.⁴ Sovjetledelsens spekulationer om dansk indlemmelse i et sådant sikkerhedsfællesskab øgedes efter at statsminister H.C. Hansen i en tale på et NATO-møde i Paris 25. oktober 1955 havde nævnt det sovjetiske forslag.⁵

En tredje hovedlinje var at gøre Danmark til del af en fredszone. Denne kampagne blev udtænkt i optakten til de nordiske statsministres besøg i Moskva i 1956.⁶ Ministerpræsident Bulganin opfordrede i et brev til den danske regering i 1957 til dansk deltagelse i en nordisk fredszone.

Sovjetunionen fulgte Danmarks og også Norges sikkerhedspolitik på tæt hold og overvejede mulighederne for påvirkning direkte eller indirekte. Østblokken lagde for det første pres på Danmarks sikkerhedspolitik gennem diplomatiske henvendelser. Typisk opsøgte østblokkens diplomater danske ambassadører i udlandet eller danske regeringsrepræsentanter i København med henvendelser og noter.⁷ Dette direkte pres på det danske medlemskab af NATO kom bl.a. til udtryk i Bulganins brev fra 1957 og de sovjetiske protester mod enhedskommandoen 1961, se kapitel 13 og 14. I spørgsmålet om en nordisk forsvarspagt kom det til forholdsvis heftige pressekampagner allerede fra 1946, men ingen officielle sovjetiske henvendelser, heller ikke i 1948, hvor der førtes forhandlinger om pagten.⁸ Moskvas officielle protest mod Danmarks tiltrædelse af Atlantpagten april 1949 var holdt i en formel tone. I sit indhold var den ikke møntet specielt på Danmark, men enslydende med lignende noter til andre europæiske lande, der tiltrådte pagten i april.

Et mere indirekte pres blev lagt via forsøg på påvirkning af den offentlige mening. Den danske politik i spørgsmålet om fremmede baser, om atomvåben og om aktiviteter omkring Bornholm gav anledning til nogen opti-

³ Det Udenrigspolitiske Selskab, *Østersøen; geografi, historie, havret, forsvar, sikkerhed*, 1979, s. 41. Jf. kapitel 11.

⁴ "Den sovjetiske note af 13. november 1954", indberetning fra den danske ambassade i Moskva, 23. november 1954., UM 105.M.28.a.

⁵ I et notat af 27. februar 1956 hæftede chefen for MID's skandinaviske afdeling, M. Gribanov, sig ved Slavins indberetning af 18. november 1955, der vurderede H.C. Hansens omtale som udtryk for "reelle og måske berettigede sikkerhedsinteresser", der kunne tænkes af få "livsvigtig betydning for Danmark især på grund af den geografiske beliggenhed", RGANI f. 5, op. 28, d. 435, ll. 47-49.

⁶ Bent Jensen "Danmark-Sovjet: Sikkerhedspolitiske problemer", i Svend Aage Christensen og Henning Gottlieb (red.) *Danmark og Rusland i 500 år*, 1993, s. 332-362.

⁷ Plakhin til viceudenrigsminister G.M. Pusjkin, MID, 12. juli 1952, AVP RF f. 085, op. 36, p. 144, d. 34, ll. 35-37; indberetning fra viceudenrigsminister G.M. Pusjkin vedrørende den danske ambassadør Hergels besøg 1. oktober, hvor han modtog en besked til den danske regering, 3. oktober 1952, AVP RF f. 085, op. 36, p. 141, d. 5, ll. 6-8.

⁸ Bent Jensen, *Bjørnen og haren. Danmark og Sovjetunionen 1945-1965*, 1999, s. 304-306.

misme.⁹ Fra midten af 1950'erne søgte østblokken med Sovjetunionen i front at fremme en stemning i befolkningen imod militær integration i NATO. Det skete gennem temaet Østersøen som "Fredens Hav"¹⁰ og gennem idéen om en atomfri zone i Europa og Skandinavien, se kapitel 13. I påvirkningen af dansk politik satsede Sovjetunionen på at give næring til det ønske om neutralitet, som ifølge de sovjetiske analytikere traditionelt rådede i Danmark og den dybe frygt for et genoprustet Tyskland, som Sovjetunionen mente, at Danmark burde nære.¹¹

I de sovjetiske analyser blev det betragtet som frugtbart, at danske regeringer ønskede et godt forhold til Sovjetunionen. Det åbnede muligheder for at indgå de af Sovjetunionen stærkt eftertragtede bilaterale aftaler om handel, kultur, videnskab og teknik, udveksling af forskere og studenter o.l. og dermed høste den politiske gevinst, at et NATO-land i det store og hele interagerede med Sovjetunionen ligesom med ethvert andet fredeligt indstillet land.¹²

Den sovjetiske udlandspropaganda blev udført af en række organisationer, der blev oprettet til formålet. I 1956 oprettedes under MID den vigtige "Komité for kulturelle forbindelser med udlandet",¹³ se kapitel 15. Gennem denne komité og VOKS indledte Sovjetunionen fra 1956 forhandlinger med samtlige vestlige lande med henblik på statslige samarbejdsaftaler,¹⁴ og i 1960 havde Sovjetunionen gennem denne komité etableret kulturel udveksling

⁹ "Vnejsnjaja politika Danii i sovetsko-datskije otosnjenija" [Danmarks udenrigspolitik og sovjetisk-danske forbindelser] 26. december 1958, AVP RF f. 085, op. 42, p. 162, d. 6, ll. 100-101.

¹⁰ Jf. kapitlerne 11 og 40. MID arbejdede med tanken om at danne en interparlamentarisk gruppe Sovjetunionen-Norden til fordel for Østersøen som fredens hav, og ambassadørerne i Norden skulle undersøge stemningen herfor, Rodionov til ambassadørerne i Sverige, Finland, Norge, Danmark og Island, 10. februar 1958, AVP RF f. 085, op. 42, p. 162, d. 6, l.1; om fredens hav, se eksempelvis Michael F. Scholz, *Die Ostsee muss ein Meer des Friedens sein*, Dissertation, 1990, s. 7 ff.

¹¹ „O nasjikh otosnjenijakh s Danijej“ [Om vore forbindelser med Danmark] Notat af 10. august 1953, AVP RF f. 085, op. 37, p. 147, d. 11, ll. 7-29; N. Slavin til chefen for MID's skandinaviske afdeling, I.I. Iljitjov, 31. juli 1956, AVP RF f. 085, op. 40, p. 158, d. 10, l. 27; Notat af 3. sekretær i MID's skandinaviske afdeling V. Morosov, 6. januar 1960, AVP RF f. 085, op. 45, p. 167, d. 8, ll. 1-5; „O nasjikh sadatjakh v rasvitii sovetsko-datskikh otosnjenij na blisjajsijje gody“, orientirovotjnyj perspektivnyj plan [Om vore opgaver med henblik på udviklingen af de sovjetisk-danske forbindelser i de kommende år, orienterende perspektivplan] af K. Levytjkin, 5. august 1963, AVP RF f. 085, op. 48, p. 173, d. 8, ll. 41-56.

¹² "O meroprijatijakh po kulturnym svjasjam so skandinavskimi stranami" [Om forholdsregler for udvikling af kulturelle forbindelser med de skandinaviske lande], 18. april 1956, RGANI f. 4, op. 16, d. 44, ll. 108-11, 114-15, 117-22; "O nekotorykh osobennostjakh vnesjnej politiki Danii". Spravka. [Om nogle særegenheder ved Danmarks udenrigspolitik]. Notat] indberetning af 2. sekretær på ambassaden i København N. Sjtjeklein, USSR's ambassade i Danmark, 19. april 1963, AVP RF f. 085, op. 48, p. 173, d. 8, l. 5; „O nasjikh sadatjakh v rasvitii sovetsko-datskikh otosnjenij na blisjajsijje gody“, orientirovotjnyj perspektivnyj plan [Om vore opgaver med henblik på udviklingen af de sovjetisk-danske forbindelser i de kommende år. Orienterende perspektivplan] af K. Levytjkin. 5. august 1963, AVP RF f. 085, op. 48, p. 173, d. 8, l. 48;

¹³ *Putevoditel, Tom 3, Fondy GARFa po istorii SSSR*, bd. III, (red.) S. Mironenko, 1997, s. 644, 653.

¹⁴ David Cauter, *The Dancer defects. The Struggle for Cultural Supremacy during the Cold War*, 2003, s. 30.

Bek. af 31. maj 1963.

81

Nr. 14.

Bekendtgørelse af overenskomst af 11. september 1962 med Sovjetunionen om kulturelt samarbejde.

Ved kgl. resolution af 8. februar 1963 har Danmark ratificeret den i Moskva den 11. september 1962 undertegnede overenskomst mellem Danmark og Sovjetunionen om kulturelt samarbejde. Overenskomstens danske tekst lyder som følger:

OVERENSKOMST

om kulturelt samarbejde mellem Kongeriget Danmark og Unionen af Socialistiske Sovjetrepublikker.

Kongeriget Danmarks regering og Unionen af Socialistiske Sovjetrepublikkers regering har i ønsket om en udvikling af de kulturelle forbindelser mellem de to lande på grundlag af respekt for suveræniteten, ikke-indblanding i de indre anliggender og ligeberettigelsens princip, og for gennem samarbejde og udveksling på dette område at fremme den gensidige forståelse og at styrke venskabet mellem det danske og det sovjetiske folk i forvisning om, at det vil være et nyttigt bidrag til styrkelse af internationale relationer på fredeligt grundlag, besluttet at afslutte nærværende overenskomst.

Artikel I.

De kontraherende parter vil bidrage til

1. at fremme det kulturelle samarbejde mellem de to lande inden for teater, film, bildende kunst og musik gennem udveksling af delegationer og enkelte personer inden for kunst, litteratur og presse, ved gæstespil af enkelte kunstnere og ensembler og gennem kunstudstillinger m. v.;

2. at fremme kendskabet til danske og sov-

jetiske forfatters og komponisters værker i henholdsvis Sovjetunionen og Danmark og ligeledes studiet af den anden parts litteratur, historie, geografi og kultur;

3. udvikling af forbindelserne inden for videnskab, universitets- og skoleundervisning gennem studiebesøg af delegationer og enkelte videnskabsmænd, lærere, yngre videnskabsmænd under videreuddannelse og studenter og gennem udveksling af publikationer og museumsgenstande samt gennem videnskabelig benyttelse i videre omfang end hidtil af biblioteker og arkiver;};

4. udveksling på ikke-kommercielt grundlag af undervisnings- og oplysningsfilm og lyd- og billedbånd;

5. teknisk-videnskabelig udveksling af specialister inden for industri, byggevirksomhed, transport og andre grene af næringslivet;

6. uhindret udvikling af kulturelle forbindelser mellem danske og sovjetiske ikke-statslige organisationer og institutioner, hvorved det forudsættes, at den praktiske gennemførelse af disse forbindelser er organisationernes og institutionernes egen sag.

Udenrigsmin. j. nr. 41. D. 74. a.

Artikel II.

De kontraherende parter, der tillægger udviklingen af det internationale samarbejde med hensyn til udnyttelsen af atomenergien til fredelige formål stor betydning, vil på grundlag af gensidighed og inden for de grænser, der ikke berører hemmelige oplysninger, yde bistand til gennemførelsen af udveksling inden for dette område mellem den danske atomenergikommission og danske videnskabelige atomenergiinstitutter og USSR's ministerråds statskomité for udnyttelse af atomenergien.

Artikel III.

De kontraherende parter er enige om, at det mellem radio- og fjernsynsinstitutionerne i Danmark og Sovjetunionen etablerede samarbejde skal fortsættes og udbygges ved aftaler mellem disse.

Artikel IV.

De kontraherende parter vil bidrage til udviklingen af idrætsforbindelser mellem de to landes sportsorganisationer i henhold til organisationernes planer.

Artikel V.

De kontraherende parter, som er overbevist om, at turismen er et nyttigt bidrag til fortsat udvikling af de dansk-sovjetiske forbindelser, er enige om at opmuntre til turistrejser i størst muligt omfang og om at yde al mulig bistand til sådanne rejser og til fri etablering af kontakter til fremme

af kendskabet til folkenes liv, arbejde og kultur.

Artikel VI.

Spørgsmål vedrørende situationen og udviklingen i de kulturelle og videnskabelige forbindelser mellem begge lande vil periodisk blive gjort til genstand for behandling af dertil bemyndigede repræsentanter for de kontraherende parter.

Konkrete foranstaltninger herved gennemføres gennem begge landes respektive kulturelle, videnskabelige, sportslige og andre institutioner og organisationer, der beskæftiger sig med disse spørgsmål (kulturministerier, undervisningsministerier, videnskabsakademier, universiteter, sammenslutninger af åndsarbejdere, kunstnere, og andre).

Artikel VII.

Denne overenskomst skal ratificeres og træder i kraft, så snart ratifikationsinstrumenternes udveksling, som skal ske i København, har fundet sted, og er gældende indtil udløbet af 6 måneder efter den dag, på hvilken den måtte blive opsagt af en af de kontraherende parter.

Til bekræftelse heraf har undertegnede dertil behørigt befuldmægtigede undertegnet denne overenskomst og forsynet den med deres segl.

Udfærdiget i Moskva den 11. september 1962 i to eksemplarer på dansk og russisk. Begge tekster har samme gyldighed.

For Kongeriget Danmarks regering:

Julius Bomholt

For Unionen af Socialistiske
Sovjetrepublikkers regering:

S. Romanovskij

Overenskomsten er i medfør af artikel VII trådt i kraft ved ratifikationsdokumenternes udveksling i København den 25. februar 1963.

Udenrigsministeriet, den 31. maj 1963.

Per Hækkerup.

Den første kulturaftale mellem Danmark og Sovjetunionen blev underskrevet af Julius Bomholt og S. Romanovskij.

med 67 lande.¹⁵ I 1958 planlagde ambassaden en mere omfattende dansk-sovjetisk kulturaftale, som ifølge et brev til MID skulle "få Danmark til at reagere lidt mere ansvarligt på de konkrete sovjetiske initiativer."¹⁶

Mens Sovjetunionen i årene 1945-1948 nærrede det håb, at danske regeringer ønskede at undgå en for stærk økonomisk og politisk afhængighed af vestmagterne, ændrede ledelsen opfattelse, da Danmark sammen med det øvrige Vesteuropa i 1948 blev modtager af Marshallhjælpen og i 1949 tilsluttede sig den vestlige militæralliance. Herefter beskrev de sovjetiske repræsentanter jævnligt de danske regeringer som bundet til "reaktionære kræfter"¹⁷ og vurderede, at østblokken måtte lægge øget vægt på det indirekte pres, hvor målgrupperne var den brede danske befolkning, det danske forenings- og kulturliv og danskernes politiske repræsentanter i partierne.¹⁸ I disse fora søgte østblokken at øve en fortsat langsigtet påvirkning, der gik ud over den snævre sikkerhedspolitik og omfattede propaganda for socialismen og for Sovjetunionen og de øvrige østbloklende som tiltrækkende og fredselkende stater.

Økonomiske forbindelser udgjorde for Sovjetunionen, på samme måde som interessefællesskab og kulturelle forbindelser, et middel til at binde de vestlige lande bilateralt til Sovjetunionen. Da en underskrevet plan om foranstaltninger til kulturelle forbindelser mellem Danmark og Sovjetunionen ifølge formanden for landsforeningen Jørgen Jørgensen i 1956 blev "saboteret af tidligere kulturminister Bomholt", forsøgte man efterfølgende at satse på handelsområdet som kanal, blandt andet ved at lancere ideen om at placere personer, som ville støtte handelsøkonomiske forbindelser, i bestyrelsen for landsforeningen Danmark-Sovjetunionen.¹⁹

Fra den sovjetiske ambassade hed det i anbefalingerne til Moskva i 1963: „For at svække Danmarks forbindelser til NATO og dreje Danmarks udenrigspolitik til gavn for os er det nødvendigt at knytte i hvert fald en del af den danske økonomi til Sovjetunionen ved at udnytte den danske økonomis svage sider (...) Hvis USSR fik en større andel af handelen med Danmark, ville det

¹⁵ Abdurakhman Avtorkhanov, *The Communist Party Apparatus*, 1966, s. 348.

¹⁶ "Predlosjenija posolstva po rasvitiju svjasej mesjdu SSSR i Danijej" [Ambassadens forslag til udvikling af forbindelserne mellem Sovjetunionen og Danmark], 9. juni 1958, AVP RF f. 085, op. 42, p. 162, d. 6, l. 36.

¹⁷ „Ottjot Missii SSSR v Danii sa 1949 god“ [Rapport fra USSR's gesandtskab i Danmark for året 1949] marts 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 129, ll. 31-47.

¹⁸ Ottjot Missii SSSR v Danii sa 1945 god" [Rapport fra USSR's gesandtskab i Danmark for året 1945] Indberetning af Plakhin, udateret, AVP RF f. 06, op. 8, p. 33, d. 512, l. 133; Uddrag af samtaler om danske forhold mellem Vetrov på den sovjetiske ambassade og en lang række danskere fra alle sider af det politiske spektrum, 21. januar 1951, AVP RF f. 07, op. 26, p. 45, d. 100, ll. 3-4, 36-38, 52-54, 57-59; „O nasjikh otosjenijakh s Danijej“ [Om vore forbindelser med Danmark] notat, MID, 10. august 1953, AVP RF, f. 085, op. 37, p. 147, d. 11, ll. 13-14; "Osnovnye kulturno-prosvetitelnye organizatsii Danii. Spravka." [De vigtigste kultur- og oplysningsforbund i Danmark], ambassadeindberetning, 6. september 1962, GARF f. 9518, op. 1, d. 207, ll. 1-11.

¹⁹ Referat af samtale med leder af landsforeningen Danmark-Sovjetunionen, professor Jørgen Jørgensen 12. marts 1958, indberetning af A.I. Nikitin 25. marts 1958, GARF f. 9576, op. 11, d. 6, ll. 86-87.

binde en betydelig del af de danske forretningskredse til USSR og skabe en bedre løftestang for vores påvirkning af dansk politik“. Man ville ”styrke arbejdet med at propagandere for den kommunistiske ideologi i Danmark”, og til det formål var det ”nødvendigt udnytte kulturaftalen mellem Sovjetunionen og Danmark, underskrevet 11. september 1962.”²⁰ I 1980 blev ”den aftaleretlige basis” for udvikling af det bilaterale forhold til Danmark opgjort af Sovjetunionen til ca. 30 aftaler inden for økonomi, teknik og videnskab, anlæg, transport, tv og radio og sport.²¹ Det kan tilføjes, at handelssamkvemet mellem Sovjetunionen og Danmark gennem hele den kolde krig var asymmetrisk, idet Sovjetunionen eksporterede meget mere til Danmark end man importerede, og derved lykkedes det aldrig med økonomien som middel at skabe det ønskede afhængighedsforhold. Danmarks handel med Sovjetunionen var eksempelvis i 1958 1,5 %, og i 1976 kun 1,4 % af Danmarks udenrigshandel. Tallet nåede således aldrig op på de 10-12%, som Levytjkin havde haft som målsætning i 1963.²²

I det følgende præsenteres østblokkens påvirkningsarbejde i Danmark med særlig vægt på kommunisternes forsøg på at få indflydelse på den traditionelle fredsbevægelse, østblokkens arbejde i organisationerne, kontakter til politikere og fagbevægelsen samt påvirkningsarbejdet fra østtysk side specifikt. Disse indsatsområder var de fremtrædende i den her behandlede periode. En nærmere redegørelse for DKP's virksomhed og påvirkningsarbejdet gennem venskabsforeninger mellem østlande og Danmark findes i kapitel 43. For østblokkens påvirkning af dansk sikkerhedspolitik via diplomatiske kanaler, se kapitel 11-14.

Kommunisterne og 1950'ernes fredssag

I det sovjetiske kildemateriale gentages det igennem 1950'erne, at de sikkerhedspolitiske kampagner skulle formidles ad flere kanaler end blot DKP for

²⁰ „O nasjikh sadatjakh v rasvitii sovetsko-datskikh odnosjenij na blisjajsijje gody“. Orientirovotjnij perspektivnyj plan [Om vore opgaver med henblik på udviklingen af de sovjetisk-danske forbindelser i de kommende år. Orienterende perspektivplan] af K. Levytjkin. 5. august 1963, AVP RF f. 085, op. 48, p. 173, d. 8, l. 48, 50.

²¹ ”Sovetsko-datskije odnosjenija”, spravka [Sovjetisk-danske forbindelser, notat.] MID, 21. august 1980, AVP RF f. 85, op. 70, p. 93, d. 12, l.15. Se også dansk opgørelse over indledningen til forbindelserne i ”Retablering af Øst-Vest-kontakter”, notits af 12. juni 1957 og Svenningsens cirkularskrivelse af 13. marts 1959, begge i UM 105.T.1.f/1.

²² „Vypiska is polititjeskogo ottjota posolstva SSSR v Danii sa 1976 god. Vnesjnaja politika Danii.“ [Sammendrag af politisk indberetning fra Sovjetunionens ambassade i Danmark for året 1976. Danmarks udenrigspolitik] 28. marts 1977, Lietuvos Centrinis Valstybes Archyvas, f. R-1019, ap. 4, b. 207, l. 22-25; „O nasjikh sadatjakh v rasvitii sovetsko-datskikh odnosjenij na blisjajsijje gody“. Orientirovotjnij perspektivnyj plan [Om vore opgaver med henblik på udviklingen af de sovjetisk-danske forbindelser i de kommende år. Orienterende perspektivplan] af K. Levytjkin, 5. august 1963, AVP RF f. 085, op. 48, p. 173, d. 8, ll. 41-56.

at nå ud til et bredere publikum.²³ Også ambassadens danske samtalepartnere var opmærksomme på, at fredssagen kunne opnå større appel, hvis den blev ført gennem andre kanaler.²⁴ Ligesom i det øvrige Vesteuropa mistede kommunisterne i Danmark den brede opslutning, som de havde haft i de første efterkrigsår. På verdensplan var antallet af organiserede kommunister fra 1939 steget fra 1 million til 14 millioner i 1945, og i Danmark øgedes antallet af medlemmer af DKP fra 9.000 til 75.000. I 1947 var medlemsskaren reduceret til omtrent 48.000 og Moskva tvivlede på, at DKP ville kunne komme til magten gennem det ”folkefrontsamarbejde”, som partiet havde arbejdet på siden 1945 og som det havde foreslået Socialdemokratiet.²⁵ Det sovjetiske kommunistparti synes i stedet at have søgt politisk indflydelse i Danmark ved at forsøge at infiltrere det danske kultur- og foreningsliv.²⁶ I DKP’s nedgangsperiode 1947-48 fastlagde Moskva linjerne for ”fredskampen” i Danmark, der skulle formidles af DKP, men drives af kræfter uden for kommunisternes række.²⁷ En betydelig økonomisk støtte til DKP satte først ind i årene 1950-51²⁸ og kan have haft en sammenhæng med midler afsat til fredsarbejdet.

På et møde i DKP’s centralkomité 18.-19. september 1948 antog de danske kommunister det sovjetiske kommunistpartis ”to-lejr-teori”, der indebar en

²³ „Ottjot missii SSSR v Danii sa 1949 god“ [Rapport fra USSR’s gesandtskab i Danmark for året 1949] Ambassadeindberetning, marts 1950, RGASPI f.17, op. 137, d. 129, ll. 47-88, særligt kap. V og VII; Referat af samtale 16. juli 1954 med Alvilda Larsen, medlem af DKP’s CK, indberetning af Sysojev, sovjetisk gesandt i Danmark, 29. januar 1955, RGANI f. 5, op. 28, d. 336, ll. 78-83; indberetning om spredningen i Danmark af de fem principper for fredelig sameksistens, fra ambassadør Slavin til Ilitjov, MID, 12. juli 1956, AVP f. 085, op. 40, p. 158, d. 10, ll. 24-26; forslag fra MID til SUKP’s CK om foranstaltninger til at „aktivere kampen i de skandinaviske lande for at få Norge og Danmark ud af NATO“, 11. juni 1959, AVP RF f. 0116, op. 49, p. 191, d. 16, ll. 34-35.

²⁴ Referat af samtale med Politiken-journalisten Anker Kirkeby 15. maj 1951, indberetning af Vetrov 21. maj 1951, AVP RF, f. 07, op. 26, p. 45, d. 100, ll. 21-24; Referat af samtale med Mogens Fog og Elin Appel 18. december 1951, indberetning af Vetrov 21. december 1951, AVP RF f. 07, op. 26, p. 45, d. 100, ll. 57-59.

²⁵ Bent Jensen, ”Magten og æren. DKP’s forestillinger om en folkedemokratisk magtovertagelse efter 1945”, i Henrik Dethlefsen og Henrik Lundbak (red.) *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid*, s. 501-524.

²⁶ ”Sily demokratitjeskogo lagerja v Danii” Spravka. [Den demokratiske lejrs styrke i Danmark. Indberetning] af A. Kaplin, 24. oktober 1949. Videresendt af P. Orlov, fungerende chef for MID’s 5. afdeling til SUKP’s CK, 9. januar 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 388, ll. 8-14; referat af samtale med Knud Jespersen og Ib Nørhund 28. september 1959, indberettet af Levtyjkin 6. oktober 1959, RGANI f.5, op. 50, d. 160, l. 240; „Osnovnye kulturno-prosvetitelnye organizatsii Danii. Spravka“ [De vigtigste kultur-oplysningsforbund i Danmark.] Indberetning af 3. sekretær I.Vinnitjenko, 6. september 1962, GARF f. 9518, op. 1, d. 207, ll. 1-11.

²⁷ ”Sily demokratitjeskogo lagerja v Danii” Spravka. [Den demokratiske lejrs styrke i Danmark. Indberetning] indberetning af A. Kaplin, 24. oktober 1949. Videresendt af P. Orlov, fungerende chef for MID’s 5. afdeling til SUKP’s CK, 9. januar 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 388, ll. 8-14; ”K voprosu o podtjinenii datskikh voorysjonnykh sil jedinomu /Amerikanskomu/komandovaniju [Om spørgsmålet om danske væbnede styrkers underordning i en /amerikansk/ enhedskommando] ambassadeindberetning, herunder også forslag til DKP’s fredsarbejde i Norden, af M. Vetrov til MID og SUKP’s CK, 2. november 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 387, l. 83; Om mulighederne for omdannelse af danske fredsbevægelser til massebevægelser, ”O vnutrennej i vnesnej politike Danii” [Om Danmarks indenrigs- og udenrigspolitik] Notat fra MID 14. januar 1953, RGANI f. 5, op. 28, d. 72, l. 10.

²⁸ Morten Thing, ”Danmark – Kommunisterne kapital”, i *Guldet fra Moskva*, 2001, s.165-186.

skærpet kamp mellem krigens og fredens kræfter. På den 16. kongres i 1949 vedtog DKP at gøre fredsprogrammet fra verdensfredskongressen i Paris til partiets nye enhedspolitik. Ved den lejlighed skrev Ib Nørlund under overskriften "Forudsætninger for en forstærket fredsbevægelse i Danmark": "Gennem et tålmodigt og krævende overbevisningsarbejde må kommunisterne gøre alt hvad de formår for at føre fredens kræfter i Danmark frem til samling og handling. Det betyder, at et samarbejde må i stand mellem folk, som kan nære forskellige opfattelser af mangt og meget, men som kan samles i kamp mod krigspolitikken".²⁹

Fredsstoffet blev ikke kun forsidestof i DKP's udgivelser i perioden 1949-1954. I partiets interne blad *Orientering* fyldte det i årene 1949-1954 godt 50 %, og i tidsskriftet *Tiden* helt op til 80%, idet det resterende indenlandske stof omhandlende dansk erhvervs- og kulturliv oftest blev relateret til den sikkerhedspolitiske situation. I organiseringen af fredsarbejdet i Danmark informerede DKP ambassaden om påvirkningsmuligheder i det danske politiske liv, herunder om stemningen i den danske vælgerbefolkning, om de traditionelle danske fredsbevægelser og om fredsspørgsmålet i de øvrige skandinaviske kommunistpartier.³⁰

I Danmark interesserede man sig ligesom i de øvrige NATO-lande for den internationale kommunistiske organisering af fredsbevægelsen og så den som led i den ny sovjetiske mobiliseringsstrategi, der havde slægtskab med Kominterns folkefrontstanke fra 1936. På et internationalt kommunistisk møde i Polen i august 1948 havde det sovjetiske kommunistparti på vegne af *Kvindernes Demokratiske Verdensforbund* i forening med en "international forbindelseskomité" nedsat en "national komité af intellektuelle" med blandt andet DKP-deltagere, som i 1949 grundlagde *Fredens Tilhængere* i Danmark. De intellektuelles komité blev i løbet af 1950 omdannet til det permanente *Verdensfredsrådet*.

Det var ganske vist det franske kommunistparti, der i 1948 stiftede *Les partisans de la Paix*, som i årene 1949-1950 blev lagt ind under *Verdensfredsrådet*. Men dette råd var i hovedsagen underlagt en komité under det sovjetiske kommunistparti, *Komitéen for fredens forsvar*. Komitéen eksisterede fra 1949 til 1992, var styret af CK's internationale afdeling og havde til opgave at udvikle og styrke forbindelserne med udenlandske organisationer. Den spillede sammen med Kominform en vigtig rolle i Kremles forsøg på at udvikle en omfat-

²⁹ Ib Nørlund, "Et vundet slag i kampen for freden", *Tiden*, April 1949, s. 216-227.

³⁰ Referat af samtale med Aksel Larsen 4. maj 1950, indberetning af A. Plakhin 22. maj 1950, RGASPI f.17, op. 137, d. 387, ll. 26-30; Referat af samtale med Aksel Larsen 22. december 1952, indberetning af M. Vetrov 24. december 1952, RGANI f. 5, op. 28, d.72, ll 1-7; Referat af samtale med Ib Nørlund 6. september 1956, indberetning fra A.S. Kaplin 12. september 1956, RGANI f. 5, op. 28, d. 435, ll. 233-39; Referat af samtale med Alvida Larsen 28. januar 1955, indberetning af Sysojev 29. januar 1955, RGANI f. 5, op. 28, d. 336, ll. 78-83.

tende fredsbevægelse.³¹ En dansk afdeling af fredspartisanerne så dagens lys i efteråret 1949 på initiativ af Agnete Olsen, Martin Andersen Nexø og Edvard Heiberg, som i april 1949 var trådt ind i den internationale fredskomiteé.³² Foreningen var i sit første ”opråb for fred” af 18. september 1949 utvetydigt kritisk over for NATO og USA’s militære rolle. *Fredens Tilhængeres* formål var ”at samle alle fredskræfter i landet til kamp mod krigspropagandaen, mod militariseringen”.³³

Det var DKP’s mål at *Fredens tilhængere* skulle opnå status som paraplyorganisation for alle oprindelige danske fredsbevægelser.³⁴ Metoden var at få kendte personligheder, der i kraft af deres faglige status og ikke partitilhørsforhold havde en aura af uafhængighed, til at tegne bevægelsen udadtil. Kommunisterne besad så de vigtige nøgleposter i ledelsen. Denne model virkede i Verdensfredsrådet, hvor den franske atomfysiker Frédéric Joliot-Curie var præsident indtil 1958, hvorefter den britiske atomfysiker J.D. Bernal overtog. Den løbende politik varetog Verdensfredsrådets styrende komité’s bureau. Dette bureau afholdt møder op til fire gange årligt skiftende steder i de vesteuropæiske lande. Ifølge PET’s oplysninger afholdt bureauet gennem 1951 en række møder i Danmark i forbindelse med organiseringen af en konference om global økonomisk ulighed. I december 1951 oprettede bureauet et sekretariat i Danmark, som ifølge en PET-rapport ”intet selvstændigt måtte foretage, blot implementere aktiviteter og fremsende al aktionsmateriale til Moskva i kopi.”³⁵

I den danske afdeling af *Fredens Tilhængere* var det ligeledes hensigten, at danskere uden formel tilknytning til DKP tegnede ledelsen udadtil, mens DKP’ere besad nøgleposterne i sekretariatet. Således var DKP’eren Edvard Heiberg formand for *Fredens Tilhængere* i 1949, og neurologen Mogens Fog overtog ledelsen fra 1950. Fog var én af DKP’s topfolk og stod i perioden som en karismatisk skikkelse fra modstandsbevægelsen med en ”aura af integritet og hæderlighed”.³⁶ Fog var ikke formelt medlem af DKP efter 1942, men deltog igennem 1950’erne i møderne i DKP’s centralkomiteé og agerede som en

³¹ Sovetskij komitet sasjity mira [Den sovjetiske komité for fredens forsvar], fond 9539, GARF. *Putevoditel, Tom 3, Fondy GARFa po istorii SSSR*, bd. III, (red.) S. Mironenko, 1997, s. 616-17; N.I. Jegorova: ”Jevropejskaja besopasnost i ”ugrosa“ NATO v otsentkakh Stalinskogo rukovodstva” [Den europæiske sikkerhed og ”truslen” fra NATO i Stalinledelsens vurderinger] i I.V.Gajduk m.fl. (red.): *Stalinskoje desjatiletjje kholodnoj vojny. Fakty i gipotesy* (Det stalinske årti af den kolde krig. Fakta og hypoteser), 1999, s. 67; „Polosjenije o Mesjdunarodnom otdelje TsK KPSS“ [Vedtægter for SUKP’s CK’s internationale afdeling] 6. maj 1986, RGANI f. 89, op. 18, d. 98, ll.1-7, gengivet i A. Ulunjan.: *Kommunistitjeskaja partija Gretsii. Istorija i politika*, 1996, s. 240-244.

³² Sune Pedersen, *Kampen for fred. Den liberale fredsbevægelse i Danmark 1919-1960*, 2000, s. 80.

³³ Citeret fra Morten Thing, *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960*, bd II, 1993, s. 843.

³⁴ Referat af samtale med Knud Jespersen og Ib Nørlund 28. september 1959, indberettet af Levtyjkin 6. oktober 1959, RGANI f. 5, op. 50, d. 160, ll. 239-242.

³⁵ ”Ang. afholdelse af kommunistisk inspirerede ”fredskongresser” i Danmark”, referat 6. november 1953, UM 5.E.95.

³⁶ Hein Rasmussen, *Sære alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, 1997, s. 22-23.

af partiets chefidéologer, om end med konflikter med mange af de andre ledende skikkelser i DKP.³⁷ Under hele sit virke som fredspartisan var det afgørende for Mogens Fog, at offentligheden ikke stemplede ham som DKP'er, men at han fremstod som "fritænker". Han søgte f.eks. forgæves i 1958 at anlægge injuriersag mod *Studenterbladets* redaktion, der i artiklen "Kriserne gjorde mig til kommunist", omtalte Fogs tilknytning til DKP.³⁸ Fog havde sin organisatoriske erfaring fra skoling under Komintern i 1928, hvor han som organisationssekretær i DKP blev instrueret af Richard Sorge, også kaldet "Johann", der i Danmark havde som opgave at tilrette det danske parti efter sovjetisk model. Målet var at uddanne DKP's vælgerforeninger til kadrer med henblik på fraktionsarbejde.³⁹

I efterkrigstidens fredsarbejde henviste Fog selv til sin organisationserfaring og sin personlige gennemslagskraft fra besættelsestiden, hvor han havde stået for oprettelsen af lokale modstandsgrupper. Fog fremhævede *Fredens Tilhængere* som en forlængelse af den "folkebevægelse" socialt, økonomisk og politisk, som modstandsbevægelsen var, og som efter NATO's oprettelse blot fortsatte nationalt og tværpolitisk at samle kritiske danskere mod tyskerne.⁴⁰ En sammenstilling af Fogs breve til Christmas Møller i London og hans interne notater til partifæller fra 1943 viser, at Fog over for Londonkredsen opbyggede et image som den uafhængige intellektuelle uden politiske aspirationer, mens han over for inderkredsen i DKP ikke lagde skjul på, at modstandssaktiviteterne skulle tjene DKP's formål.⁴¹

Fredens Tilhængere forgrenede sig i Danmark i forbindelse med Stockholmappellen. På *Verdensfredsrådets* møde i Stockholm, 16.-19. marts 1950 blev de nationalt organiserede fredspartisaner opfordret til at deltage i en verdensomspændende underskriftsindsamling for et forbud mod anvendelse af atomvåben og for oprettelsen af international kontrol for at sikre forbudets virkeliggørelse. Det var i forbindelse med denne underskriftsindsamling i Danmark, at *Fredens Tilhængere* oprettede 15 lokalafdelinger. I 1950 rapporterede Aksel Larsen til Moskva om tilstedeværelsen af "56 fredskomiteer" i Danmark.⁴² Ifølge Mogens Fog samlede *Fredens Tilhængere* idealistiske danske fredsfolk, som gik ind for forhandling med østmagterne i stedet for oprustning. Linjen i *Fredens Tilhængere* adskilte sig fra DKP ved f.eks. ikke at

³⁷ Morten Thing, *Kommunismens kultur*, 1993, bd. II, s. 773-789.

³⁸ Interview af daværende redaktør ved *Studenterbladet*, advokat Asger Thylstrup, 3. november 2003 vedrørende *Studenterbladet*, 4. årgang, 5. november 1958.

³⁹ Morten Thing, *Kommunismens kultur*, bd. II, 1993, s. 904.

⁴⁰ Mogens Fog, *Efterskrift, 1946- og resten*, bd. I, 1977, s. 114-115.

⁴¹ Hans Hertel, *Voltaire, Brandes, PH og Co. To forelæsnings om den kulturradikale tradition 1760-2000*, printet hæfte 2001, s. 280.

⁴² "Materialy sovesjtjanija predstavitelej kompartii v Kopengagene 5-8 janvarja 1952 goda" [Materialer fra møde mellem repræsentanter fra kommunistpartierne i København 5.-8. januar 1952] oversat fra finsk, indberetning fra den sovjetiske mission i Finland, 9. februar 1952, RGASPI f. 17, op. 137, d. 935, ll. 2-35.

give USA "skylden" for den kolde krig. Samtidig lagde Fog ikke skjul på, at idéen bag Stockholmkampagnen fra marts 1950 og *Verdensfredsrådets* "fredskrav" fra februar 1951 var, at den magt, der afslog forhandlinger, måtte udpeges som den aggressive, som måtte være USA på grund af supermagtens atomforspring og engagement i Koreakrigen.⁴³

Udbredelsen af fredspartisanernes foreninger skete samtidigt i de øvrige vesteuropæiske lande. F.eks. indeholdt det svenske kommunistpartis programerklæring i 1949 oprettelsen af *Svenske Fredskomiteén*, *SFK*, som i kølvandet på Stockholmmappellen gennem 1950 oprettede 100 lokalkomiteer. Som det var tilfældet med DKP og fredssagen i Danmark, var der også snæver koordinations mellem SKP og den svenske udgave af *Fredens Tilhængere*, herunder udlevering af materiale m.m. på den sovjetiske ambassade.⁴⁴ I Norge oprettede kommunisterne *Fredens Forkjempere* i 1950.

Det lykkedes langt fra DKP at få *Fredens tilhængere* til at fremstå som tværpolitisk. Den blev i danske fredskredse i samtiden anset som kommunistisk styret. DKP skulle på et landsmøde i 1953 først have foreslået at sætte stærkere kommunistiske kræfter ind i *Fredens Tilhængere*, men havde i stedet vedtaget at tilsløre den kommunistiske drivkraft i en ny organisation. Generelt var opfattelsen, at der var international, kommunistisk koordinering bag en ny type af fredsföreninger oprettet i vesteuropæiske lande efter Stalins død. Det kinesiske nyhedsbureau i december 1953 og Kominforms nyhedsorgan fra ugen 11. - 17. juni 1954 omtalte en ny "enhedsfront" i den internationale fredssag samt tværpolitiske fredskonferencer i en række vesteuropæiske lande.

I april 1954 aflagde en repræsentant for *Verdensfredsrådet* besøg i den danske afdeling for "Lægernes sammenslutning for fred", hvilket i maj førte til dansk deltagelse i et fredsmøde i Berlin om en nylancering af fredsbevægelsen. Et fremtrædende DKP-medlem skal i foråret 1954 have forelagt det danske arbejdsudvalgs aktiviteter for den sovjetiske ambassade, blandt andet om oprettelsen af sekretariatet og om omfanget af tryksagerne til den danske offentlighed (343.000 stk.) i forbindelse med konferencen. Ambassaden skal efterfølgende have givet instrukser om resolutioner, der skulle vedtages på den planlagte konference i Odense.

Af det sovjetiske kommunistpartis akter fremgår det, at DKP og den sovjetiske ambassade havde en rolle i lanceringen af *Dansk Fredskonference*.⁴⁵ DKP'eren Alvilda Larsen berettede at "denne konference blev gennemført på grundlag af Verdensfredsrådets beslutninger, selv om det ikke blev sagt direkte".⁴⁶ Efter stormødet i Odense 1954 stod DKP bag oprettelsen af et sekre-

⁴³ Mogens Fog, *Efterskrift*, 1977, bd. II, s. 76-81.

⁴⁴ SOU 2002, s. 20-32, 45, 90.

⁴⁵ Bent Jensen, *Bjørnen og haren*, 1999, s. 397, note 24. Centralkomiteéns arkiv, Aksel Larsen, 3. marts 1955.

⁴⁶ Referat af samtale med Alvilda Larsen 28. januar 1955, indberetning af Syssojev 29. januar 1955, RGANI f. 5, op. 28, d. 336, l. 79.

Fredens signaler:

Ikke Fælleskommando under Hitler-generalernes overledelse	Men et neutralt, atomfrit Danmark
Ikke Fællesmarked under fremmede monopolers jernhæl	Men selvstændig dansk politik
Ikke NATO-oprustning	Men international afrustning

Det er det vi vil, det er det der skal til

Udsendt af Danmarks kommunistiske Parti - Pjecen bør opbevares

Bagsiden af DKP-pjece, formentlig fra slutningen 1950'erne/starten af 1960'erne. (ABA).

tariat i København og lod *Dansk Fredskonference* indgå som en underafdeling af Verdensfredsrådet.

DKP betragtede efterfølgende Dansk Fredskonference som en integreret del af partiets virksomhed.⁴⁷

Dansk Fredskonference forgrenede sig ligesom *Fredens Tilhængere* efter 1954 med oprettelse af lokalkomiteer helt ned til mindste lokale bibliotek og tømmerlaug. Kampagnemetoderne bestod fortsat i brug af intellektuelle og kunstnere som anbefalere.⁴⁸ Mogens Fog fremhævede den faglige brede blandt deltagere ved det stiftende møde i Odense: trykkeriarbejdere, smede, typografer, bryggeriarbejdere fra Carlsberg, maskinarbejdere, Specialarbejderforbundet Helsingør, værftsarbejdere Frederikshavn, fagorganiserede børnehaveledere, forfattere, skuespillere, præster, journalister og arkitekter.⁴⁹

De vestlige efterretningstjenester hævdede, at *Verdensfredsrådet* havde til hensigt at udfordre FN, som kommunisterne antog tjente USA's interesser.⁵⁰ *Verdensfredsrådets* erklærede mål var at søge folkeretligt bindende resolutioner som støttede fredssagen. Fra 1950 afholdtes to åbne kongresser forskellige steder på kloden. Typiske offentlige manifestationer fra disse internationale kongresser var nedsættelse af kommissioner, vedtagelse af resolutioner og fremsendelse af forslag til FN.

I de tidlige 1950'ere formulerede de franske kommunister propagandemaerne og rundsendte dem til de øvrige lande i skriftet *Les Partisans de la Paix*. De danske fredspartisaner fremførte en række kampagnetemaer om dansk sikkerhedspolitik, som samtidigt optrådte i østblokkens medier. Her var hovedbudskaberne i perioden, at USA fra 1947 havde overtaget rollen som den militærimperialistiske magt efter Tyskland og havde planer om at anvende Danmark som krigsbasis vendt mod Øst. Et hyppigt anvendt udtryk var de danske regerings "kollaboration med krigsmagerne". Et eksempel er en artikel fra det sovjetiske *New Times*, der med titlen "dansk koldkrigsmentalitet" beskrev, hvorledes danske myndigheder oppiskede til krigsrædsel i Danmark ved at lade sirener hyle i København og ved at omtale evakueringsplaner i pressen.⁵¹ TASS-meddelelser beskrev det tab af selvbestemmelse, som NATO-medlemskabet havde medført, eksempelvis 5. januar 1952: "Dansk økonomi, politik og hær er nu helt underlagt amerikansk regering – et krav fra Eisenhower". Gennem 1953 omtalte *Pravda* og *Radio Moskva* den danske

⁴⁷ Skrivelse til distriktsledelserne, 25. januar 1963, ABA, DKP (921), Kasse 145, 1963.

⁴⁸ *Dansk Fredskonferences nyhedstjeneste*, 22. april 1954. *Land og Folk*, "1000 delegerede mødte til Dansk Fredskonference", 13. november 1955.

⁴⁹ Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer*, 1997, s. 34 samt *Dansk Fredskonferences nyhedstjeneste*, 20. april 1954 og 6. maj 1954.

⁵⁰ Lars Rowe, *Nyttige idioter. Fredsfronten i Norge, 1949-1956*, 2002, s. 41-42.

⁵¹ Indberetning fra den danske ambassade i Moskva, 28. april 1952, UM 105.M.28.a. "Sovjetiske massemediers presseangreb på Danmark", januar 1953, UM 105.M.28.b.

grundlovsændring, som med § 20 gjorde ”Danmark til én af USA’s vasalstater” og inddrog landet i ”USA’s imperialistiske eventyr.”⁵²

Østblokkens presse vidner også om en betydelig kampagneindsats for en miskreditering af Vesttyskland. Argumentet i de antityske kampagner var, at Vesttyskland ikke havde frigjort sig fra sin nazistiske fortid. Adenauer blev f.eks. sammen med Sydkoreas leder Syngmann Rhee benævnt som ”Führer”. Det vesttyske forsvar fremstilledes som tidligere Hitlergeneraler, der trængte frem i NATO’s ledelse. TASS advarede også mod en omsiggribende fascination af Hitler i visse dele af den danske befolkning og kunne meddele, at *Mein Kampf* var set til salg i flere danske antikvariater. Pressen anbefalede læsning af kommunisten Hans Kirks romaner, der beskrev den risiko, der var for militaristiske tendenser i det danske samfund, hvis Danmark indgik i samarbejde med Vesttyskland i NATO.⁵³ Artikler erindrede om den danske regerings afstandtagen til tysk militarisme i et memorandum fra de allieredes Tysklandskonference i London 1947. Det blev omtalt som det danske ”memo”, blandt andet i *Isvestija*, 18. august 1954.⁵⁴ Det tyske spørgsmål som propagandatema havde til formål at så splid mellem NATO-landenes regeringer og befolkninger. Kampagnerne advarede mod vesttyske tropper i en Europahær som del af NATO-forsvaret, og Danmark opfordredes til at slutte op bag den sovjetiske Tysklandspolitik.⁵⁵

I november 1954 omtalte den sovjetiske hærs avis *Røde Stjerne* ”de progressive danskere”, der ønsker konference om kollektiv sikkerhed som alternativ til NATO og nævnte DKP’s rundskrivelse om den sovjetiske note til rigsdagsmedlemmerne.⁵⁶ Da den sovjetisk styrede internationale fagforening, *WFTU*, 15. februar 1955 vedtog at gøre 10. marts 1955 til ”International dag for kamp mod Pariseraftalerne og den tyske militarismes genfødsel” skrev *Isvestija* samme dag: ”I det lille Danmark har Folketinget modtaget 20.000 fællesbreve og enkeltbreve, hvor der stilles krav om Pariseraftalernes tilbagevisning. Disse breve indeholder over 200.000 underskrifter”.⁵⁷

Pressekampagnerne opfordrede også efter tilslutningen til Atlantpagten i april 1949 Danmark til at lægge et lavt militært niveau i det vestlige forsvar. I 1950 kritiserede den sovjetiske presse regeringens beslutning fra 1950 om for-

⁵² Citaterne er fra udenrigsministeriets statistik over russiske presseangreb, TASS-meddelelse 5. januar 1952, referat af 27. marts 1953 og 7. august 1953, alle fra UM 105.M.28.b.

⁵³ ”Sovjetiske massemediers presseangreb på Danmark”, referat af 17. januar og 27. marts 1953, UM 105.M.28.b.

⁵⁴ Indberetning fra Moskva, 18. august 1954, UM 105.M.28.a.

⁵⁵ ”K voprosu o podtjinenii datskikh voorysjonnykh sil jedinomu /amerikanskomu/ komandovaniju” [Om spørgsmålet om danske væbnede styrkers underordning i en /amerikansk/ enhedskommando] ambassadeindberetning af M. Vetrov til MID og SUKP’s CK, 2. november 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 387, ll. 67-84.

⁵⁶ ”Den sovjetiske note af 13. november 1954”, indberetning fra den danske ambassade i Moskva, d. 23. november 1954., UM 105.M.28.a.

⁵⁷ Indberetning fra ambassaden i Moskva, 19. marts 1955, UM 105.M.28.a.

svarets nyindretning og NATO's krav om forlænget tjenestetid. Samme år havde de konservative, Venstre og Socialdemokratiet villet forlænge værnepligten til 12 måneder, mens USA ønskede en forlængelse til 18 måneder.⁵⁸

Fra 1952 rettede kampagnerne sig mod dansk modtagelse af amerikanske fly og mod oprettelse af baser på dansk jord.⁵⁹ Presseanalysegruppen i det danske udenrigsministerium opererede med "karakter" fra 1-4 afhængigt af presseangrebenes skarphe. F.eks. fik en udtalelse karakter 4, hvis den indeholdt en trussel i stil med "Sovjet kan ikke undlade at tage hensyn til sådanne uvenlige handlinger". Ud fra denne karakteristik var angreb i forbindelse med stationeringen fra januar langt mildere end sommer og efterår 1952, mens heftigheden tog til gennem sommeren 1953. Fokus i denne periode var rettet mod den danske ambassadør Steensen-Leths tale i Paris, hvor han frarådede stationering, mens fokus 9. maj var indlemmelse af Skrydstrup flyveplads i NATO-militæret.⁶⁰ Danmarks modtagelse af amerikanske "fjernstyrede våben, Nike og Honest John", optrådte i sovjetiske medier fra foråret 1957. Pressekampagnerne inddrog Finland ved at fremhæve VSB-pagtens resultater og ved at tilråde Danmark en lignende ordning, hvis landet skulle slippe for at blive drevet ind i amerikansk styrede krigshandlinger. Pressen angreb stats- og udenrigsministeren for at have brudt tilsagnet om ikke-etablering af fremmede baser på dansk jord fra besøget i Moskva, hvor den danske regering også havde udvist vilje til "at fremme international afspænding og virke for et godt forhold til Sovjetunionen".⁶¹ *Sovetskij Flot*, der blev udgivet af det sovjetiske forsvarsministerium, bragte 31. maj 1958 en artikel med overskriften "Sømilitært pres på Danmark". Den advarede mod USA's og Vesttysklands pres på Danmark for at etablere flådebaser. Artiklen beskrev USA's placering af atomubåde i danske farvande og den direkte forbindelse fra flådebasen i Korsør til Bornholm, hvor – hævdede artiklen – USA var i færd med at indrette raketinstallationer. Artiklen henviste i den forbindelse til den sovjetiske note af 1946 og den danske regerings "løfte om ikke at tillade fremmede styrker på øen".⁶²

Kampagnerne mod at svække det danske forsvars integration i NATO anvendte økonomiske argumenter over for befolkningen. I TASS-meddelelser

⁵⁸ Kilden omtaler "et amerikansk ultimatum om, at de danske væbnede styrker skal underlægges NATO's integrerede kommandostruktur: "K voprosy o podtjinenii Datskihkh voorysjonnykh sil jedinomu /Amerikanskomu/komandovaniju" [Om spørgsmålet om danske væbnede styrkers underordning i en /amerikansk/ enhedskommando] ambassadeindberetning af M. Vetrov til MID og SUKP's CK, 2. november 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 387, l. 68.

⁵⁹ TASS-meddelelse 14. august 1952, UM 105.M.28.b.

⁶⁰ "Russiske presseangreb på Danmark primo januar – ultimo februar 1953", referat af 27. marts 1953; "Russiske presseangreb på Danmark maj-juni 1953", referat af 7. august 1953, begge i UM 105.M.28.b.

⁶¹ Afskrift fra radioudsendelser i *Radio Moskva*, 5. april 1957 og 19. juni 1957, UM 105.M.28.a.

⁶² "Sømilitært pres på Danmark", sovjetisk artikel af 31. maj 1958, UM 105.M.28.a.

forekom typisk påstande om, at den danske velfærd var i fare pga. rustningsbyrden. Eksempelvis ”den stigende militarisering af det danske samfund igangsætter gennemsnitligt 3 bygninger dagligt til brug for forsvaret på bekostning af almenyttigt boligbyggeri”.⁶³ Ambassaden vurderede fra midten af 1950’erne på baggrund af oplysninger fra DKP, at kampagner indrettet på at svække Danmarks forsvar med udgangspunkt i nedbringelse af forsvarsudgifterne var mere effektfulde i den danske offentlighed end kampagner, der direkte pressede på for Danmarks udmeldelse af NATO.⁶⁴

Fredens Tilhængere og siden *Dansk Fredskonference* formidlede disse temaer i deres skrifter *Kæmp for Freden* (1950-51) og *Tænk i Tide* (1952-54) og *Dansk Fredskonferences nyhedstjeneste* (1954-1967). Hertil kom *Frihed og Fællesskab* samt det tidligere modstandsbevægelsesblad *Frit Danmark*, i det omfang disse blade blev redigeret af folk fra kredsen omkring *Fredens Tilhængere*.⁶⁵ TASS-meddelelserne, der kritiserede planerne om den amerikanske flystationering fandt vej til *Tænk i Tide*, august 1952, december 1952 og marts 1953.⁶⁶ Fredspartisanerne bakkede op om de sovjetiske protestnoter til regeringen af 1. oktober 1952 og 29. januar 1953 vedrørende NATO’s flådeøvelse *Main Brace*⁶⁷ og formidlede de russiske mediers advarsler mod USA’s inddragelse af Danmark i krigshandlinger med omtale af grundlovsændringen i juni 1953, der blev betegnet som et angreb på dansk selvbestemmelse. *Fælleskommandoen* (1950) krævede danske soldaters tjeneste i udlandet (under NATO): ”Man søger gennem en grundlovsændring at få det danske folk til at nedbryde det sidste spinke værn, som Danmarks riges grundlov har rejst mod politikernes svagheit og evneløshed til at sige nej! Til trinvis at lade sig lokke ind i de militære stormagters spil”. *Tænk i Tide*, maj 1953, opfordrede til at stemme mod ”§ 20, ”der er den farlige nøgle, der kan åbne landet for fremmed magt og overgive al myndighed i dennes hænder”. I marts udmundede fredsfrontens kampagne i et krav om folkeafstemning om NATO-medlemskabet, ”i et frit land der er blevet ”besat af USA” – ”Vi bliver blot en ”stjerne i USA’s flag”.⁶⁸ I sit martsnummer 1953 omtalte *Tænk i Tide* på 4-årsdagen for dansk NATO-medlemskab tiltrædelsen i april 1949 som ”det ny 9. april”. Temaet om den danske velfærd der blev ofret for at tilgodese forsvarsudgifterne fandt vej i et sært tryk af en læges foredrag i studentersamfundet i 1953, der beskrev de men-

⁶³ ”Russiske presseangreb på DK nov-dec.1953”, referat af 25. januar 1954, UM 105.M.28.b

⁶⁴ Referat af samtale med Ib Nørlund 6. september 1956, Indberetning fra A.S. Kaplin, 12. september 1956, RGANI f. 5, op. 28, d. 435, l. 236.

⁶⁵ Ifølge Niels Barfoed, *I unåde. Peter P. Rohde og opgøret med kommunismen*, 2001, s. 93 var *Frit Danmark* domineret af DKP i 1950’erne.

⁶⁶ Se f.eks. også ”Brugt krigsmateriel hertil”, *Land og Folk*, 14. november 1952. Teksten til artiklens billede der viser en kolonne af amerikanske jeeps er ”Oprustningen koster nu ca. 3 millioner kroner om dagen.”

⁶⁷ *Tænk i Tide*, februar 1953. Jf. kap. 11.

⁶⁸ *Tænk i Tide*, januar 1953, marts 1953 og maj 1953.

neskelige og sociale forhold, særligt de københavnske boliger, der burde prioriteres over forsvaret.⁶⁹

Fra midten af 1950'erne søgte Sovjetunionen gennem ambassaden og den DKP-dominerede fredsbevægelse at opnå indflydelse på den gryende danske atommodstandsbevægelse. Fredspartisanernes udgivelser viderebragte Verdensfredsrådets kampagner mod NATO's levering af taktiske atomvåben til europæiske medlemslande og for en koordineret nordisk indsats for Rapacki-planen og for en atomfri zone i Norden. Aktivisterne krævede en fastholdelse af baseforbeholdet, protesterede mod oplagring af masseødelæggelsesmidler på dansk jord, og advarede mod Danmarks omdannelse til "hovedland for atombaser".⁷⁰

I 1956 indberettede den sovjetiske ambassade, at naturvidenskabsmænd inden for den danske forskningsverden med autoritet kunne præge stemningen mod USA og for Sovjetunionens "fredelige udnyttelse af atomkraft". Blandt andet blev biokemikeren Holter omtalt i det sovjetiske materiale som toneangivende inden for de kredse, som anser Sovjetunionen for at være på forkant med udviklingen i anvendelsen af atomenergi. Holter rådgav Land og Folk om udformning af anti-atomkampagner, f.eks. hvordan strålingsindvirkningen på den levende organisme kunne fremhæves og anskueliggøres. Også professor Sven Werner fra Århus, som sad i den danske atomenergikommission, vurderedes at kunne bruges. Niels Bohr derimod, som *Fredens Tilhængere* havde søgt at tage til indtægt for fredsfrontens synspunkter, blev i sovjetiske analyser fra 1956 antaget for at være tilknyttet amerikanerne.⁷¹ Sovjetiske sonderinger af mulighederne for kontakter på de danske universiteter og højere læreanstalter i det hele taget viste, at konkurrencen fra USA, som donerede midler til disse og betalte udlandsophold for forskere, var for stor. Det ville være svært at vende sympatien til Sovjetunionens fordel her. Sovjetunionen lagde sig i selen for at ændre forholdene, og allerede to år efter så de sovjetiske vurderinger mere positive ud. Det fremgik af en ambassadeindberetning fra 1960, at de teknisk-videnskabelige forbindelser var vokset betragteligt. I 1960 var 20 ud af 32 teknisk-videnskabelige delegationsbesøg i Danmark sovjetiske mod 10 i 1959, f.eks. på Risø, ingeniøruddannelserne og Institut for teoretisk fysik. Det havde "virket befordrende for Sovjetunionens autoritet på den internationale arena, og givet hæder til den sovjetiske forskning og tekniske niveau".⁷²

⁶⁹ H.C.A. Lassen: "Oprustningen, Folkesundheden og Lægerne." Foredrag holdt i studentersamfundet den 10. marts 1953. Udsendt af *Tænk i Tide*, 1953.

⁷⁰ *Dansk Fredskonferences Nyhedstjeneste*, juli 1956 samt Mogens Fog, *Efterskrift*, 1977, bd. II, s. 83-84.

⁷¹ Referat af samtale med næstformand i DKP A. Jensen 4. februar 1956, indberetning af A. Kaplin, 20. februar 1956, RGANI, f. 5, op. 28, d. 435, ll. 94-96; *Tænk i Tide*, april 1954.

⁷² "Spravka o naučno-tehničeskikh svjasjakh mesjdu SSSR i Danijej" [Information om teknisk-videnskabelige forbindelser mellem USSR og Danmark] indberetning af N. Golub 21. november 1960, GARF f. 9518, op. 1, d. 204, ll. 155-160.

Men relativ succes i kontakter og kampagner viste sig tidligt at blive et tveægget sværd for Sovjetunionen. Kampagner kunne nok sættes i gang eller anspore visse grupper, men til gengæld være vanskelige at styre. Østblokken som sådan stod rådvild over for bevægelsen Kampagnen mod Atomvåben, som var del af en større vesteuropæisk atommodstand, det britiske Campaign for Nuclear Disarmament og det tyske Kampf dem Atomtod. Den sovjetiske presse beskrev bevægelsernes påskemarcher i Danmark mod atomvåben og man modtog repræsentanter til samtaler på den sovjetiske ambassade i København,⁷³ i Moskva og i DDR's fredsråd.⁷⁴ Kommunisternes problem var, at bevægelserne ville vende deres protest mod både Øst og Vest. Blandt andet ønskede aktivisterne at lade en fredskæde gå til Moskva.

Ingmar Wagner meddelte i 1960 den sovjetiske ambassade, at DKP havde afslået en anmodning fra organisatorerne af atommarchen Holbæk-København om adresserne på de østeuropæiske kommunistpartier i forbindelse med planerne om en atommarch London-Moskva. DKP begrundede afslaget med, at det var formålsløst at arrangere en atommarch i de socialistiske lande, da disse lande jo i forvejen „beslutsomt går ind for en standsning af atomvåbenforsøg“.⁷⁵ Chefen for Sovinformbureau L.A. Malov meddelte ved en samtale med Wagner godt to uger senere, at Moskva delte de danske venners opfattelse af, at det ikke var ”hensigtsmæssigt at arrangere en protestmarch mod atomvåben i Sovjetunionen eller i de andre socialistiske lande“, og viderebragte, at Den sovjetiske komite for fredens forsvar nu havde kontaktet formanden for den svenske komite for protestmarchen, og havde opfordret ham til i stedet at søge kontakt med Verdensfredsrådet og nationale fredsbevægelser i Europa.⁷⁶ Da Sovjetunionen godt otte måneder efter, den 31. august 1961, ophævede moratoriet på atomprøvesprængninger fra 1958 med verdenshistoriens hidtil største testserier målt på sprængkraft, så DKP tilsyneladende ikke noget misforhold mellem dette og den kommunistiske fremhævelse af Sovjetunionens fredelige anvendelse af atomenergi. DKP's ledelse udtrykte tværtimod stor forståelse for beslutningen ”rettet mod en sikring af Sovjetunionens sikkerhed og styrkelse af fredens sag”, men forudså dog, ”at højrekræfterne i Danmark ville forstærke den antisovjetiske kampagne” og dermed ”vanskeliggøre DKP's arbejde” efter Sovjetunionens erklæring om genoptagelsen af sprængningerne.⁷⁷

⁷³ „Ottjot o prijome v posolstve dlja predstavitelej molodjosnykh organisatsij Danii 23 aprelja 1965 goda“ [Rapport om modtagelse af repræsentanter fra danske ungdomsorganisationer på den sovjetiske ambassade 23. april 1965] Indberetning af attaché S. Sjuravljov, 21. maj 1965, GARF f. 9518, op. 1, d. 208, ll. 256-260.

⁷⁴ SAPMO-Barch, 4. december 1962. [mere præcis note].

⁷⁵ Referat af samtale med I. Wagner 10. december 1960, indberettet af L.A. Malov, chef for sovinformbureau i Danmark, 26. december 1960, RGANI f. 5, op. 50, d. 326, ll. 3-4.

⁷⁶ Referat af samtale med I. Wagner 23. december 1960, indberettet af L.A. Malov 28. december 1960, RGANI f. 5, op. 50, d. 326, ll. 1-2.

⁷⁷ Referat af samtale med Ib Nørlund 29. august 1961, indberettet af Levytjkin, sovjetisk ambassadør i København, 2. september 1961, RGANI 5 50 326, 142-143.

Det ideologiske arbejde i organisationerne

For at forhindre, at de øvrige danske fredsgrupper- og foreninger betragtede eksempelvis *Fredens Tilhængere*, *Dansk Fredskonference* og *Dansk komite for fredens forsvar* som østblokkens ideologiske redskab,⁷⁸ drog DKP og landsforeningen omsorg for at nedtone danske fredsgruppers ideologiske og/eller materielle afhængighedsforhold til Moskva, således at fredssagen fremstod som en samlende sag for hele det politiske og ideologiske spektrum.

Sovjetunionen skelnede typisk ikke mellem et ideologisk arbejde og fredsarbejdet. Den langsigtede propaganda, der havde rødder i klassekampen og kapitalismekritikken, hægtede SUKP's propagandaordførere direkte på den kolde krigs sikkerhedspolitiske spørgsmål. I billedet af en kamp mellem "de to lejre" indføjede sig en omfattende stigmatiseringskampagne rettet mod USA, Storbritannien og Vesttyskland. Antiamerikanismen var en gammel Kominternkampagne. Allerede i 1920'erne havde det generet Sovjetunionen, at USA kunne fascinere de store masser også på det europæiske kontinent med ideerne om den amerikanske nation som smeltedigel for alle tilrejsende folk og som mulighedernes land. Kominterns mål var at beskrive landet som "kontrarevolutionens kilde."⁷⁹ I Kominforms bulletin, der refererede fra kommunistmødet i Wrocław, august 1948, findes eksempler på kampagnetemaerne i den kolde krig: USA's destruktion af den fri kulturudfoldelse og supermagtens umenneskelige og grundlæggende aggressive samfundsmodel, der fulgte af den kapitalistiske styreform.⁸⁰

Det var her netværket omkring "samfundsorganisationerne", omtalt i kapitel 15, ifølge SUKP var et velegnet mobiliseringsinstrument i de skandinaviske lande og Storbritannien, idet disse lande havde tradition for et rigt og aktivt foreningsliv, men samtidig kun få lokale kommunister. Kampagnerne måtte derfor formidles i andre fora end parti og fagbevægelse.⁸¹

Foreningsaktive danskere engagerede sig i *KDV*, *DUV* og *IUS* i årene 1945-1946. Engagementet bestod i kollektive medlemskaber og dansk repræsentation i studenter- og ungdomsbevægelser i ledelsen i Paris og London. I Norge oprettede kommunisterne i 1950 *Fredens Forkjempere*, der havde nær organisatorisk tilknytning til *Kvinnernes Demokratiske Verdensforbund*, *Verdenssambandet for Demokratisk Ungdom* og den *Faglige Landsammenslutning* – alle kollektive

⁷⁸ Referat af samtale med Alvilda Larsen 28. januar 1955, indberetning af Sysojev 29. januar 1955, RGANI f. 5, op. 28, d. 336, ll. 78-83; referat af samtale med Landsforeningens næstformand Alfred Jensen og generalsekretær Ifrim Jensen, indberetning af V. Aleksandrov 31. juli 1958, GARF f. 9576, op.11, d. 6, ll. 171-173.

⁷⁹ Stephen Koch, "Lying for the truth: Münzenberg, the Comintern", artikel af 12. november 1993 på websiden www.newcriterion.com/archive.

⁸⁰ *Cominform Bulletin*. Jf. Marshall D. Shulman, *Stalin's Foreign Policy Reappraised*, 1963, s. 85-87.

⁸¹ Joel Kotek, *La jeune garde. La jeunesse entre KGB et CIA 1917-1989*, 1998, s. 11.

medlemmer af *Verdensfredsrådet*.⁸² Det skal erindres, at USA og Storbritannien i samme årrække etablerede tilsvarende organisationer, som modarbejdede de sovjetisk styrede, hvilket uddybes senere i dette kapitel.

Heller ikke den sovjetiske ambassade i Danmark skelnede mellem påvirkningsindsatsen udført gennem fredsarbejderne og de ideologiske arbejdere, der blev benævnt "de progressive". I en indberetning fra 1949 omtalte Kaplin fra den sovjetiske ambassade et "udviklingspotentiale" af grupper uden for kommunisternes rækker, der kunne overbevise de danskere, som endnu ikke havde taget standpunkt i efterkrigstidens udenrigspolitiske orientering. Det var kredse på de højere læreanstalter og i kulturlivet.⁸³ Tvivlerne var ifølge Kaplin også at finde i den danske ungdom, i kvindebevægelsen og i fagforeningerne. Vedtagelser i det sovjetiske politbureau vidner om propagandainsatser i disse kredse.⁸⁴

DKP's rolle i Østblokkens påvirkningspolitik uddybes i kapitel 43. Her skal blot nævnes, at partiets ledelse efter krigen systematiserede en politisk tilnærmelse til "tvivlerne" blandt andet gennem en ny kulturpolitik. DKP havde efter krigen oplevet en tilstrømning af intellektuelle og konkurrerede med Det Radikale Venstre om de såkaldte "åndsarbejdere". Under inspiration fra det franske PCF, det største kommunistparti i Vesten og blandt de første til at modtage instrukser fra Moskva, herunder om kulturkampens kampagner,⁸⁵ organiserede Ib Nørlund "intellektuelgrupperne". De optræder i partiets programmer fra årene 1947-1950 og indeholdt fagkategorierne arkitekter, bibliotekarer, forfattere, ingeniører, læger, malere og billedhuggere, jurister, skuespillere og musikere, børnehavelærere, fritidshjemslærere, kommunelærere, cand.psych'er og cand.mag'er, videnskabsmænd, økonomer, journalis-

Land og Folks forside fra 13. november 1955.

⁸² Trond Bergh og Knuth Einar Eriksen, *Den hemmelige krigen: overvågning i Norge 1914-1997*, 1998, bd. I, s. 230.

⁸³ "Sily demokratitjeskogo lagerja v Danii" Spravka. [Den demokratiske lejr styrke i Danmark. Indberetning] af Kaplin 24. oktober 1949, via P. Orlov, MID, til SUKP's CK, 9. januar 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 388, ll. 14.

⁸⁴ *Politbjuro CK RKP (b) VKP (b) Povestki dlja sasedanij 1919-1952* [Politbureauets dagsordner 1919-1952] bd. III. (1941-1952), Moskva 2001, bl.a. s. 710, 723, 756, 762, 764.

⁸⁵ David Cauter, *The Dancer defects*, 2003, s. 7.

ter og studerende.⁸⁶ DKP førte herefter fredskampen gennem kampagner specifikt rettet mod disse faggrupper.

Kommunisterne kunne i perioden støtte sig til en række kulturpersoner og intellektuelle, som havde sympati for østblokkens politik, og som ofte var repræsenteret i *Verdensfredsrådets* fredskomiteer i danske forgreninger af de østblokinfluerede foreninger og reproducerede formuleringerne fra *Verdensfredsrådets* fredsappeller. Professor i epidemiologi H.C.A. Lassen, der i perioden 1952-1960 varetog formandskabet i "Danske lægers sammenslutning mod krig", fremførte eksempelvis den blanding af kulturkritik og stigmatisering af USA, der kendetegnede østblokkens kampagner. Ved et foredrag i Studenterforeningen 10. marts 1953 gennemgik Lassen "overforenklingens og uniformitetens tid", der skyldtes "USA's propaganda og massekultur", "politiets grove metoder" og "den autoritære personlighedstype", som blev "stadig mere fremherskende". Han beskrev det amerikanske samfund som "ufrit trods formelt frit", hvor "videnskaben helt styres af magtelite", og hvor folket er offer for skæv samfundsøkonomi og racisme. Lassen fremhævede også pligten til at "afsløre" USA's politiske og militære imperialisme i udviklingslandene". Det gjaldt også "Englands imperialisme i Afrika", mens Rusland og Kina fremstilles som velstående lande, der som blok "påtager sig ansvaret for en retfærdig omfordeling af goderne", og hvor "Rusland tilbyder de underudviklede lande verdensrevolutionen og planøkonomi".⁸⁷

Lassen stod i 1952 sammen med 12 andre læger bag en appel til kolleger om at slutte op bag en fordømmelse af „Krigens konsekvenser på befolkningens fysiske velvære“. Kritikken rettede sig mod, at "det kulturelle og sociale opbygningsarbejde, der var i gang verden over og ikke mindst her i landet, kæmper med større og større vanskeligheder og fortrænges fra folkets bevidsthed." Årsagerne var ifølge lægerne "det grænseløst voksende, med eksplosion truende rustningskapløb".⁸⁸ Det skal have været *Verdensfredsrådet*, der på et møde i Berlin 21.-24. februar 1951 havde vedtaget appellens formuleringer, men appellen blev ikke støttet af „Den almindelige danske lægeforening“.

Andre eksempler på faggrupper organiseret i østblokkens fredssag var *International Association of Democratic Lawyers* (IADL), grundlagt i Paris oktober 1946 med det erklærede mål at arbejde for FN's principper, antifascisme og styrkelse af de internationale domstole. En dansk kreds under navnet Den Internationale Forening af Demokratiske Jurister (IFDJ) trådte for første gang frem på Fredens Tilhængeres møde i Grundtvigs Hus den 11. juni 1950. Sammen med *World Federation of Scientific Workers* (WFSW) som også søgte at vinde indpas i naturvidenskabelige kredse i Danmark stod IADL på NATO's

⁸⁶ Morten Thing, *Kommunismens kultur*, bd. II, 1993, s. 773-798.

⁸⁷ H.C.A. Lassen, "Oprustningen, Folkesundheden og lægerne", *Tænk i Tide*, 10. marts 1953.

⁸⁸ *Berlingske Tidende* 19. januar 1952.

liste over ”parakommunistiske organisationer”, hvilket pålagde danske myndigheder at forbyde deres virke i Danmark.⁸⁹

Et eksempel på, at spørgsmålet om påvirkningspolitik og sovjetisk imagepleje optog brede kredse i samfundet var det i 1947 nedsatte ”Ruslandsudvalget” eller ”Koestlerudvalget”. Det blev etableret på baggrund af hede debatter om sovjetsamfundet i Københavns Universitets Studenterforening. Hovedformålet var at undersøge sandfærdigheden i den fra 1946 udgivne litteratur og erindringer om forholdene i Sovjetunionen. Af en analyse vedrørende udvalgets arbejde fremgår det, at en række danske venstreintellektuelle forsøgte at blokere og overtage udvalgets arbejde med henblik på at skjule de forhold i Sovjetunionen, som man ikke ønskede skulle komme til befolkningens kendskab. Det lykkedes i vidt omfang, og arbejdet blev til sidst så kompromitteret, at det ikke kunne udgives. Dertil var splittelsen i udvalget for stor. De venstreintellektuelle, anført af professor Adolf Stender-Petersen fra Århus Universitet, som stort set alle på et senere tidspunkt skulle bryde med kommunismen, medgav i forbindelse med bruddet, at de havde arbejdet for at fremstille Sovjetunionen positivt og fredselskende og tiet om de reelle forhold ”for sagens skyld”. Andre fastholdt, at de havde tiet, fordi det ”tjente fredens formål”.⁹⁰

Forsøgene på at promovere fredsbudskabet via organisationerne blev tydeligere i perioden. At østblokkens ”samfundsorganisationer” holdt en skarpere ideologisk kurs end fredsbevægelserne var den af Sovjetunionen dannede Women’s International Democratic Federation, WIDF, et eksempel på. WIDF fik i december 1948 en dansk afdeling i ”Danmarks Demokratiske Kvinder” (DDK), som ”deltager aktivt i kampen for fred”, ”organiserer protester mod regeringens politik rettet mod en militarisering af landet og omdannelse til brohoved for anglo-amerikansk aggression” og ”kræver Danmarks udtræden af NATO og forbud mod atomvåben”.⁹¹ DDK udgav ”Vi Kvinder” og havde til formål at påvirke et bredt spektrum af danske kvindepolitiske kredse, blandt andet i 1950’erne International Liga for Fred og Frihed og dertil kvindelige arbejdere, bønder, lærerinder, sygeplejersker, akademikere og kulturmedarbejdere.⁹²

⁸⁹ ”Kommunistiske frontorganisationer”, indberetning af d. 7. juni 1956, fra den danske repræsentation i NATO, Paris, ved Sandager-Jepesen; ”World Federation of Scientific Workers’ planlagte møde i Kbh.”, referat af 25. juli 1956, begge i UM.5.E.95.

⁹⁰ På samme side i debatten stod professorerne Stender-Petersen og Albert Olsen, sidstnævnte formand i Dansk-Russisk Samvirke, professor Mogens Fog, journalist Edvard Heiberg og forfatterne H.C. Branner og Halldór Laxness. Ingeborg Philipsen, ”Koestler og kommissærerne. Udvalget til undersøgelse af almindelig litteratur om Sovjet 1947-49”, i *Kritik* 166, Gyldendal 2003, s. 1-11.

⁹¹ ”Sily demokratijskogo lagerja v Danii” Spravka. [Den demokratiske lejrs styrke i Danmark. Rapport] af Kaplin 24. oktober 1949, via P. Orlov, MID, til SUKP’s CK, 9. januar 1950, RGASPI f. 17, op. 137, d. 388, ll. 10-11.

⁹² ”Dokladnaja sapiska ob itogakh sovesjtjanija rabotjej gruppy po podgotovke Vsemirnogo Kongressa sjensjtjin” [Resultater fra arbejdsgruppens møde om forberedelse til Verdenskongressen for kvinder], N. Popova, formand for de sovjetiske kvinders anti-fascistiske komité, til Khrusjtjov, 11. april 1953, RGANI f. 5 op. 28, d. 122, ll. 30, 33.

Det var WIDF, der i sommeren 1953 havde mobiliseret det danske DDK til at afholde en kvindekongference i København med kvindedelegerationer fra 70 lande. En sovjetisk organisationsgruppe var stabled på benene i København og havde som opgave "at påvirke de danske mediers indtryk", hvor udfordringerne var, "at nogle danske aviser beskyldte kongressen for at være kommunistisk". Disse skulle senere have "ændret holdning". "Ledende kredse i Danmark interesserede sig dog ikke for kongressen." Den sovjetiske delegation angav at have deltaget aktivt i alle kongressens møder og "bestræbt sig på til fulde at udføre det givne direktiv".⁹³ I Danmark noterede man sig den sovjetiske presses kommentarer til konferencen: "Østblokkens kvinder havde i København fået lejlighed til at indigneres over kvinders dårlige forhold og manglende rettigheder i Vesten, hvor leveomkostningerne og velfærden svandt som følge af oprustningskravene fra USA".

Det lykkedes WIDF og DDK at drive en lille kile ind i den dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik, da regeringen i 1959 forsøgte at aflyse en ny planlagt international kvindekongference på baggrund af et løfte til NATO om ikke at huse "kommunistiske frontorganisationer". Det var en mediestorm i Danmark, der fik regeringen til at omstøde sin beslutning.⁹⁴ Men afholdelsen af konferencen førte til en strid inden for den danske regering, eftersom daværende kirkeminister Bodil Koch mod den øvrige regerings vilje ønskede at invitere østblokkens kvindedelegerationer på officielle middage med henblik på at debattere Øst-Vest-forholdet.⁹⁵ Det endte med et middagsselskab uden for kirkeministeriets regi uden repræsentanter fra DDR og Nordkorea, som Danmark ikke anerkendte på daværende tidspunkt. Ved den lejlighed noterede en embedsmand fra udenrigsministeriet sig, at de russiske tolke opfandt begreber som "fred" og "sameksistens", som kirkeminister Bodil Koch ikke havde anvendt selv i sine taler under festmiddagen med deltagelse af kvindelige ministre og topembedsmænd fra Kina, Irak, Usbekistan, Polen og Indien.⁹⁶ Kvindekongferencen i 1960 fik stor omtale i østblokkens presse.⁹⁷

Demokratisk Ungdoms Verdensforbund (DUV) var i Danmark organisatorisk forbundet med DKU. DUV havde hovedsæde i London og virkede efter krigen for "Unges kamp mod kolonialisme".⁹⁸ Det var DUV's målsætning at etablere sig som et "Ungdommens FN". I kraft af indflydelse i den britiske administra-

⁹³ "Ottjot ob itogakh Vsemirnogo Kongressa sjensjtjin" [Rapport over den Internationale kvindekongres' resultater] N. Popova, formand for de sovjetiske kvinders anti-fascistiske komité, til G.M. Malenkov, 25. juni 1953, RGANI f. 5, op. 28, d. 122, ll. 80-82.

⁹⁴ J.O. Kragsskrivelse til justitsminister Hans Hækkerup, 20. oktober 1959, UM.5.E.95.a.

⁹⁵ Udenrigsministeriets referat af 20. april 1960, UM 5.E.95.a

⁹⁶ "Kirkeministerens frokost 23. april for visse deltagere i det internationale kvindemøde", referat af 28. april 1960. UM 5.E.95.a.

⁹⁷ Indberetning fra Moskva, d. 4. maj 1960, udarbejdet af Gunnar Seidenfaden, UM 5.E.95.a.

⁹⁸ Richard J. Aldrich, "Putting Culture into the Cold War. The Cultural relations Department (CRD) and British Covert Information Warfare", *The Cultural Cold War in Western Europe 1945-1960*, 2003, s. 109-133.

tion lykkedes det DUV i 1947 at blive anerkendt af FN's Økonomiske og Sociale Råd, ECOSOC. Samme år nedsatte DUV en række kommissioner vedrørende udviklingsspørgsmål og udsendte delegationer med blandt andet danske deltagere til Indien, Cuba, Malaysia, Indonesien, Burma og Vietnam. Målet, som ikke blev virkeliggjort, var afholdelse i Danmark af den første anti-kolonialistiske ungdomskonference i 1947.⁹⁹

I 1950'erne påtog DUV sig med DKU'ere som praktiske medhjælpere den hovedopgave at bringe et så højt dansk deltagerantal som muligt til de store ungdomsfestivaler, der fra 1951 løb af stablen på den anden side af jerntæppet.

Festivalernes formål var dels at fremvise det bedste og mest attraktive ved de socialistiske samfund gennem sports-, kunst- og kulturarrangementer, dels at agitere mod Atlantpagten. DKU virkede for deltagelse gennem dannelse af festivalkomitéer på landsplan, som under sig havde lokale komitéer styret af de stedlige DKU'ere og gennem Festivalbladet, som blev afsat ved kræfter uden for partiets rækker, men trykt af DKP.¹⁰⁰

Interessen skulle vækkes ved anvendelse af alment humanistiske slogans, inddragelse af ledere i ikke-kommunistiske bevægelser som anbefalere af arrangementer, udsendelse af materiale på "skandinavisk" med henblik på at sætte foretagendet ind i en nordisk ramme samt brug af danske sportsfolk, kunstnere og andre kendte unge, som med og mod deres vidende reklamerede for de internationale festivaler. Målet var at inddrage allerede eksisterende danske ungdomsorganisationer i festivalarbejdet. Den sovjetiske ambassade betragtede DKU's og DUV's festivalarbejde som en integreret del af påvirkningsarbejdet i Danmark.¹⁰¹

I 1957 roste ambassaden DKU's PR-arbejde for dansk deltagelse i Moskva-festivalen, sommeren 1957, idet ungdomsafdelingen havde "udført et stort propagandaarbejde" og samlet interesserede, som kunne se film om den. I Århus, Odense og andre byer var der blevet holdt udstillinger med souvenirs fra Moskva og der "arrangeres aftener, hvor også unge, som ikke var med i Moskva inviteres (...) I København blev arrangeret mere end 30 af disse møder." Ambassaden gjorde opmærksom på, at festivalen således "vitaliserer DKU", der havde vanskeligheder, idet der formelt var 6.000 medlemmer, men reelt kun 2-3.000, der betalte kontingent og deltog i DKU's aktiviteter.¹⁰²

⁹⁹ Joel Koteck, *La jeune garde. La jeunesse entre KGB et CIA 1917-1989*, 1998, s. 157-161.

¹⁰⁰ Jf. *Orientering*, juni 1951, nr. 3. s. 73-74.

¹⁰¹ Slavin til Romanovskij, formand for den sovjetiske komité til forberedelse af den 6. ungdomsfestival, kopi til MID og VOKS, 25. april 1957, GARF f. 5283, op. 20, d. 55, ll. 79-80; *Orientering*, juni 1951, nr. 3. s. 73-74; "O mesjtjnike sovetsko-datskikh kulturnykh svjasej" [Om månedskampagne for sovjetisk-danske kulturelle forbindelser], indberetning fra Slavin, 3. februar 1958, GARF f. 9576, op. 11, d. 6, ll. 42-45.

¹⁰² Referat af samtale med I. Wagner, formand for DKU I. Grot og sekretær i DKU P. Emmanuel, Indberetning fra N. Slavin, 25. oktober 1957, RGANI f. 5, op. 50, d. 20, ll. 215-218.

En anden hovedopgave, som DUV stod for i samarbejde med DKU, var soldaterpolitikken. Gennem efteråret 1950 lancerede Dansk Kommunistisk Ungdom en kampagne mod forlænget tjenestetid, som NATO indirekte havde foranlediget efter ministerrådets beslutning fra september 1950 om oprettelsen af en fælles forsvarsstyrke. DKU's kampagne kritiserede forholdene på de danske kaserner og opfordrede værnepligtige til demonstrationer, lydighedsnægtelse, mytteri og ikke mindst til at protestere mod de 18 måneders tjenestetid.

Ifølge PET stod DKU, der koordinerede sine aktiviteter med organisationerne *World Federation of Trade Unions*, WFTU og TUI, *Organisationen for sømænd, dok- og havnearbejdere*, bag aktioner mod amerikanske våbenleverancer fra 1950.¹⁰³ I 1952-1953 mente danske myndigheder, at DKU havde indledt et samarbejde med andre ungdomsforeninger, arbejdspladskomiteer og enkeltpersoner i kampagner mod "militariseringen" og mod forlængelse af tjenestetiden, og at DKU hægtede denne kampagne på kampen imod Vesttysklands genoprustning. FE fulgte af oplagte årsager soldaterpolitikken på nært hold. Blandt andet registrerede FE den illegale uddeling af soldaterbladet *Bassen* på en række danske kaserner og tjenestesteder. Bladets agitation førte til en domfældelse januar 1953 af den ansvarshavende redaktør for overtrædelse af straffelovens § 127.¹⁰⁴

I atombevægelsen opstod i 1961 en udbrydergruppe fra SF under navnet "gruppe 61". Den var mere militant end SF, og der var personsammenfald med ledelsen for *Socialistisk Ungdoms Forbund*, SUF. Gruppens aktionsformer var protestbreve mod Fællesmarkedet, dansk-tysk enhedskommando, våbenfabrikation, tvungen værnepligt og racediskrimination.¹⁰⁵ Gruppen blev arresteret 7. december 1961 efter at have kastet løbesedler i Folketinget mod enhedskommandoen.

Fremgangsmåden med at hægte sig på bevægelser i Vesten, som spontant ville kunne slutte op om østblokkens mange enkeltsager var tydelig da *Verdensfredsrådets* bureau i 1951 dannede den *Internationale Modstands- og Fangeorganisation*, FIR.

FIR fik sekretariat i Wien og var tilsluttet "Vereinigung der Verfolgten des Naziregimes", som blev forbudt i Vesttyskland.¹⁰⁶ I Danmark søgte DKP's ledelse at organisere tidligere modstandsfolk i den kampagne, som *Verdensfredsrådet* 5.-7. maj 1951 vedtog mod tysk militarisme som "udtryk for indstil-

¹⁰³ "Kommunisme i Danmark 1. januar - 1. april 1950". Rapport fra Rigspolitiets efterretningsafdeling, ABA, Hedtofts arkiv, kasse 50,10.

¹⁰⁴ Ifølge FE ugeoversigt 50/62 ophørte *Bassen* med at udkomme i 1953, men blev atter runddelte på kaserner i årene 1960-76.

¹⁰⁵ FE's arkiv, Bilag 3 til Fst/E's ugeoversigt, nr. 46/62.

¹⁰⁶ "Krypto-kommunistisk gæstfrihed", indberetning fra den danske ambassade i Bonn ved Frans Hvass, 24. august 1960, UM.5.E.95.a.

lingen hos de kvinder og mænd, der afviser militarismen og nazismen”.¹⁰⁷ Det lykkedes ikke i 1950’erne at oprette en egentlig organisation i Danmark eller det skandinaviske sekretariat, som Verdensfredsrådet ønskede det.¹⁰⁸ FIR blev en snæver DKP-styret kreds, der fra 1954 i samarbejde med *Dansk Fredskonference* udgav bladet *Mod tysk genoprustning*.¹⁰⁹ Bladets hovedtema var protester mod integrationen af danske og vesttyske flådestyrker i NATO.¹¹⁰

Østblokken og fagbevægelsen

De kommunistiske partiers langsigtede ideologiske påvirkning gennem fagbevægelsen havde traditionelt været fokuseret på at øge afstanden mellem folk og politikere i de kapitalistiske lande – eller mellem et parti, først og fremmest socialdemokratiet og dets vælgere. Med den kolde krig fik indflydelsesforsøg i fagbevægelsen tilføjet et taktisk motiv: at finde fælles fodslag i sager, som stod i modsætning til det borgerlige Danmarks ønsker. Øst arbejdede gennem hele den kolde krig for, at fagbevægelser og arbejderbevægelser skulle danne fælles front med fredsbevægelsen,¹¹¹ som DKP skulle kontrollere uden at det blev bemærket. Offentligheden skulle gerne få indtryk af en enhed. Et eksempel er kommunisternes ønske om at holde manifestationer som 1. maj eller ”sejren over fascismen” sammen med arbejderbevægelsen og politiske partier, ikke kun lokalt, men også i form af delegationer, som blev inviteret til Moskva for at deltage i festlighederne.¹¹² Samtidig var det imidlertid presserende at holde DKP’s forbindelser til SUKP skjult,¹¹³ formentlig for ikke at ødelægge DKP’s muligheder for at nå dybere ind i arbejderbevægelsen. Enheden skulle ikke fremstå som et pres fra DKP, men et frivilligt ønske fra fagbevægelsens side. Det blev forsøgt manifesteret, da DKP i november 1959 forberedte en national arbejderkonference. Konferencen skulle mo-

¹⁰⁷ DKP’s interne blad, *Orientering*, maj 1951, s. 30.

¹⁰⁸ Notits af Alex Mørch d. 18. maj 1954, UM 5.E.95.; ”Møde af verdensfredsrådets forretningsudvalg i København”, referat af 23. december 1957; Skrivelse i udenrigsministeriet af 20. oktober 1959, begge i UM.5E.95.a.

¹⁰⁹ *Mod tysk genoprustning*, numrene december 1953-januar 1955.

¹¹⁰ *Mod tysk genoprustning*, februar 1954 med advarsler om ” tyske søstridskræfter som forsvar af de vestlige udgangsveje fra Østersøen”, juli 1954 med advarsel om ”vesttysk integration i NATO efter kuldsejlet Europahær” og i september 1954 med omtale af ”en national tysk hær af ukendt omfang”

¹¹¹ Aksel Vladimir Karlson: Danija: Etapy borby miroljubivykh sil (Konets 70-kh – seredina 80-kh godov) [Danmark: Faser i de fredselkende kræfters kamp (Fra slutningen af 70’erne til midten af 80’erne)], i *Novaja i Novejsjaja Istorija*, 1988 (1), s.16-32.

¹¹² Forsøg på at få LO til at deltage i 1. maj i Moskva diskuteres i referat af samtale med Aksel Larsen 28. marts 1956, indberetning af N.V. Slavin 11. april 1956, RGANI f. 5, op. 28, d. 435, ll. 105-106; Socialdemokratiet blev i 1984 inviteret til at deltage i 40 års-jubilæet for sejren over fascismen i Moskva, men ”afstod af taktiske årsager fra at sende en delegation”: ”Sotsial-demokratitjeskaja partija Danii (kratkaja spravka)” [Det danske Socialdemokrati, notat] 13. juli 1989, GARF f. 10026, op. 4, d. 2787, ll. 16-19.

¹¹³ Referat af samtale med Aksel Larsen 16. april 1956, indberetning af N. V. Slavin, RGANI f. 5, op. 28, d. 435, ll. 114-116.

bilisere modstand mod atomvåben i Danmark. Ifølge Nørlund forsøgte socialdemokraterne at hindre afholdelsen af en sådan konference.¹¹⁴

Fra sovjetisk side interesserede man sig derfor også for muligheden for en "venstreudbrydergruppe" i Socialdemokratiet, og i særdeleshed for, hvorvidt socialdemokraterne mistede terræn i fagbevægelsen.¹¹⁵ Under storstrejkerne i foråret 1956 udtalte DKP's ledelse sig til den sovjetiske ambassade om prognoser for strejker og om parternes interesser, ligesom DKP rådgav den sovjetiske ambassade om, hvem med tilknytning til den danske fagbevægelse man burde invitere på rejse til Sovjetunionen, og hvornår det ville være formålstjenligt at gøre det.¹¹⁶ Besøgsudvekslinger med alle personer, som kunne tænkes at knytte positive bånd til Sovjetunionen som politikere, erhvervsfolk, journalister, videnskabsmænd osv., var en vigtig del af påvirkningspolitikken og beskrives nærmere i kapitlerne 17 og 74.

Det udenomsparlamentariske arbejde blev af DKP anset for at være af stadig stigende betydning. I 1958 påpegede DKP's ny formand, Knud Jespersen, over for de sovjetiske repræsentanter, at DKP hidtil efter hans mening havde ført en helt forkert politik, især i København. Der var blevet lagt for stor vægt på arbejdet i Folketinget, og for lidt vægt på arbejdet blandt masserne, i fagforeningerne og blandt akademikerne.¹¹⁷

¹¹⁴ Referat af samtale 9. oktober 1959 med Ib Nørlund, indberetning af ambassaderåd F. A. Mikhajlov 14. oktober 1959, RGANI f. 5, op. 50, d. 160, ll. 237-238; Referat af samtale med Ib Nørlund 17. september 1959, indberetning af ambassaderåd F.A. Mikhajlov i København 26. september 1959, RGANI f. 5, op. 50, d. 160, ll. 220-221. Nørlund meddelte, at DKP planlagde en konference i november med deltagelse af socialdemokrater, kommunister og partiløse med det formål at protestere mod atomvåben og vesttyske depoter på dansk jord.

¹¹⁵ Referat af samtale med Alfred Jensen 11. april 1956, indberetning af ambassaderåd i København A.S. Kaplin, 29. april 1956, RGANI f. 5 op. 28, d. 435, ll. 111-113.

¹¹⁶ Referat af samtale med Aksel Larsen 28. marts 1956, indberetning af N.V. Slavin 11. april 1956, RGANI f. 5, op. 28, d. 435, ll. 104-107; Om "i højeste grad formålstjenlig" invitation til formand for Dansk Arbejdsmands Forbund, Christian Larsen, se referat af samtale med næstformand i DKP A. Jensen 19. december 1955, indberetning af ambassaderåd A.S. Kaplin, 30. december 1955, RGANI f. 5, op. 28, d. 435, l. 9.

¹¹⁷ Referat af samtale med Knud Jespersen og Ingmar Wagner 28. november 1958, indberetning af A.I. Nikitin, 1. sekr. ved ambassaden i København, 21. december 1958, RGANI f. 5, op. 50, d. 160, ll. 20-21; Referat af samtale med Knud Jespersen, Ib Nørlund og Alfred Jensen 11. april 1959, indberetning fra ambassadør K.D. Levytkin, 21. april 1959, RGANI f. 5, op. 50, d. 160, ll. 156-160.